

KS. WOJCIECH KUĆKO

UNIwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

W.KUCKO@UKSW.EDU.PL

ORCID: 0000-0003-4271-8478

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2025.029>

CZYM BYŁA REWOLUCJA 1968 ROKU DLA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO? HISTORYCZNY I SPOŁECZNY KONTEKST POWSTANIA ENCYKLIKI *HUMANAE VITAE*

Streszczenie. Celem artykułu jest analiza politycznego, historycznego i teologicznego kontekstu powstania encykliki Pawła VI *Humanae vitae* oraz wpływu reformacji, rewolucji francuskiej i bolszewickiej na przemiany obyczajowe lat 60. XX w., określane mianem rewolucji seksualnej. W każdym z tych ruchów można dostrzec próby zakwestionowania tradycyjnej moralności seksualnej i chrześcijańskiej antropologii. Współczesny spór o religię domaga się zgłębienia istoty tej rewolucji, ponieważ dyskusja o seksualności, małżeństwie i rodzinie może w najbliższych dziesięcioleciach pozostać jednym z głównych punktów spornych w łonie Kościoła rzymskokatolickiego.

Słowa kluczowe: *Humanae vitae*, Paweł VI, reformacja, rewolucja bolszewicka, rewolucja francuska, rewolucja seksualna.

Abstract. *What Was the 1968 Revolution for the Catholic Church? The Historical and Social Context of the Origin of the Encyclical Letter Humanae Vitae.* The aim of this article is to analyse the political, historical and theological context in which Paul VI's Encyclical Letter *Humanae Vitae* was issued, as well as the influence of the Reformation, French and Bolshevik revolutions on the moral transformations of the 1960s, commonly referred to as the sexual revolution. Each of these movements displays attempts to question traditional sexual morality and Christian anthropology. The contemporary dispute over religion calls for a deeper understanding of the nature of this revolution, since

the debate on sexuality, marriage and the family may remain, in the coming decades, one of the main points of contention within the Roman Catholic Church.

Keywords: *Humanae vitae*, Paul VI, Bolshevik Revolution, French Revolution, Reformation, sexual revolution.

WPROWADZENIE

Celem artykułu jest ukazanie historycznego i społecznego tła publikacji encykliki Pawła VI *Humanae vitae*, z uwzględnieniem korzeni rewolucji obyczajowej, zwanej także seksualną, oraz jej konsekwencji dla Kościoła katolickiego. Encyklika *Humanae vitae* powstała jako odpowiedź na wiele błędnych – z katolickiego punktu widzenia – teorii. Wydaje się, że istota sporu o religię na progu trzeciego tysiąclecia wymaga pogłębienia odpowiedzi na pytanie, na czym polegała rewolucja seksualna połowy XX w. oraz jaki był i jaki pozostaje jej wpływ na życie Kościoła katolickiego.

Jak rozumieć rewolucję seksualną? Wojciech Roszkowski stwierdza, że przemiany obyczajowe lat 60. XX w. nie były jednorodnym wydarzeniem, pod pojęciem rewolucji seksualnej należy bowiem rozumieć wiele różnego rodzaju zmian w sferze życia społecznego, kulturalnego, politycznego i religijnego, których cechą wspólną było burzenie tradycyjnych norm i wartości, prowadzenie do wyzwolenia nie tylko myślenia, ale i całego człowieka¹, także dzięki podatnemu gruntowi szerzącego się relatywizmu moralnego². Wszystko to miało swoje korzenie w przeszłości, znaczonej kolejnymi rewolucjami: czasu reformacji, oświecenia i okresu bolszewickiego, które prowadziły ku rewolucji kulturowej³.

¹ Wojciech Roszkowski, *Roztrzaskana lustro. Upadek cywilizacji zachodniej* (Kraków: Biały Kruk, 2019), 228.

² Conor Sweeney, „Rivoluzione sessuale,” w *Dizionario su sesso, amore e fecondità*, red. José Noriega, René i Isabelle Ecohard (Siena: Cantagalli 2019), 839–844.

³ Roszkowski, *Roztrzaskane lustro*, 59–138.

1. REWOLUCJA I REWOLUCJE

Wielu historyków i badaczy wskazuje na źródła ideologiczne rewolucji seksualnej 1968 r., twierdząc, że była ona kontynuacją trzech poprzednich ruchów rewolucyjnych w historii nowożytnej⁴.

Rewolucja (łac. *revolutio*) to gwałtowne przejście z jednego stanu w drugi. Często używa się tego określenia dla opisu zmian społeczno-ekonomicznych czy politycznych. W znaczeniu społecznym rewolucja to obalenie pewnego ustroju w celu zastąpienia go nowym, zaś w szerokim kontekście może oznaczać po prostu głęboką zmianę⁵. Rewolucja obyczajowa byłaby więc gwałtownym ruchem społecznym, którego celem było obalenie istniejącego porządku moralnego i społecznego oraz promowanie nowego patrzenia na człowieka, świat i społeczeństwo.

W omawianych procesach rewolucyjnych można dostrzec nie tylko jakąś formę nieprawości, ale także wyrażenie gniewu wobec Boga, a bardziej wobec Jego stworzenia, bo przecież Boga nie da się osiągnąć. Gniew wobec Boga, stając się gniewem przeciw światu, znajduje swój wyraz w konsekwencji w okazaniu gniewu wobec rozumu, który ma zdolność ukazania błędu w takim myśleniu. W ten sposób wrogiem każdej ze wspomnianych rewolucji okazuje się rozum ludzki, co skutkowało uderzeniem w moralny porządek prawa naturalnego⁶.

Plinio Corrêa de Oliveira zilustrował ten proces już w 1959 r. w dziele *Revolução e Contra-Revolução*; zaś w 1977 r., w jego trzeciej części, opisał go w kluczu czterech procesów rewolucyjnych⁷. Pierwszą z wielkich rewolucji było reformacyjno-absolutystyczne podważenie ówczesnych więzów

⁴ Massimo Introvigne, „Le origini della Rivoluzione sessuale,” *Cristianità* 7, nr 54 (1979): 4–8; Andrzej Kobyliński, „Wpływ współczesnej rewolucji antropologicznej na rozumienie małżeństwa i rodziny,” *Studia Theologica Varsaviensia* 53, nr 1 (2015): 11–36; Roberto de Mattei, „A History of Revolutions and Their Consequences for the Family,” dostęp: 30.05.2025, <http://voiceofthefamily.com/roberto-de-mattei-a-history-of-revolutions-and-their-effects-on-the-family>.

⁵ Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury* (Warszawa: „Rytm,” 2003), 1084–1086. Znaczące jest, że Kopaliński wśród przykładów rewolucji nie notuje XX-wiecznej rewolucji obyczajowej.

⁶ Introvigne, „Le origini della Rivoluzione sessuale,” 4–5.

⁷ Plinio Corrêa de Oliveira, *Rewolucja i Kontrrewolucja*, tłum. Sławomir Olejniczak (Kraków: „Arcana,” 2012); Roberto de Mattei, *Krzyżowiec XX wieku – Plinio Corrêa*

religijnych społeczeństwa; drugą była rewolucja liberalno-oświeceniowa, która unicestwiła więzy polityczne i organiczną solidarność dotychczasowych państw i społeczeństw; trzecia rewolucja wybuchła w środowisku komunistycznym, bolszewickim, znosząc własność prywatną; wreszcie czwarta była próbą zniszczenia więzów najbardziej intymnych, w mikroskali małżeństwa i rodziny⁸. Podobne stanowisko prezentuje włoski historyk Roberto de Mattei, który zauważa, że najokrutniejszy atak na rodzinę nastąpił w konsekwencji liberalizacji seksualnej głoszonej przez rewolucję 1968 r., jednak proces ten rozpoczął się wcześniej i był obecny w wielu herezjach⁹.

2. REFORMACJA I REWOLUCJA WOKÓŁ ROZUMIENIA MAŁŻEŃSTWA

Proces rozpadu rodziny ujawnił się w konsekwencji reformacji, zapoczątkowanej w 1517 r. przez Marcina Lutra (1483–1546), głoszącego potrzebę reformy ówczesnych struktur Kościoła rzymskiego i rewizji wskazań moralnych. Tezy teologii moralnej reformacji przyczyniły się do sekularyzacji instytucji małżeństwa, którego sakramentalność Luter podważył m.in. w dziele z 1520 r. *De captivitate Babylonica Ecclesiae*¹⁰. Małżeństwo nie jest, jego zdaniem, sakramentem, gdyż brak na kartach Biblii słów jego ustanowienia przez Chrystusa, należy ono jedynie do ziemskiego porządku świata. Nazywa je zatem „sprawą świecką” (*weltlicht Geschäft*), „stanem świeckim” (*weltlicher Stand*), a nawet „rzeczą świecką” (*weltlich Ding*), co miało uchronić instytucję małżeństwa przed „wszechpotężną dominacją prawa kościelnego”¹¹. Małżeństwo powinno być podporządkowane jurysdykcji państwowej, a nie kościelnej. Nie należy wymagać od małżonków,

de Oliveira, tłum. Jerzy Wolak (Kraków: Fundacja Instytut Edukacji Społecznej i Religijnej im. ks. Piotra Skargi, 2004).

⁸ Introvigne, „Le origini della Rivoluzione sessuale”, 4.

⁹ De Mattei, „A History of Revolutions and Their Consequences for the Family”.

¹⁰ Tadeusz Kałużny, „Nierozzerwalność małżeństwa w optyce luterańskiej,” *Symposium* 14, nr 1 (2010): 61–74.

¹¹ Janusz Podzielny, *Wizja małżeństwa w świetle ewangelickiej etyki teologicznej* (Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2011), 89–141.

by ich związek był nierozzerwalny. Innymi powodami usprawiedliwiającymi rozwód byłyby, według niemieckiego reformatora, impotencja, porzucenie współmałżonka, jak również stała odmowa powinności małżeńskiej¹². Zapoczątkował w ten sposób proces zeświecczania małżeństwa, którego dopełniła rewolucja francuska. Wszystkie te kwestie stały się okazją do wyłożenia doktryny Kościoła katolickiego podczas XXIV sesji Soboru Trydenckiego (1545–1563).

3. REWOLUCJA FRANCUSKA

Ruchy rewolucyjne we Francji, których symbolicznym początkiem było zburzenie więzienia Bastylli w 1789 r., ujawniły zamiary jej protagonistów, chcących przenieść dyskurs z kontekstu religijnego na polityczny. Donatien A.F. de Sade (1740–1814), pisarz, ideolog rewolucji, w zbiorze *Philosophie dans le boudoir* (1795) zamieścił swój esej *Français, encore un effort pour être républicains*¹³, w którym programował, jakie sfery powinien ogarnąć swym zasięgiem ów przewrót. Jego celem miała być negacja tradycyjnych zobowiązań człowieka – tych względem Boga, bliźniego i siebie samego¹⁴. Wszystko, co zostało zakazane względem drugiego człowieka, a więc oszczerstwo, kradzież, nieczystość, zabójstwo, powinno być dozwolone. Poglądy de Sade’a nie były jedynie zapowiedzią haseł komunizmu, ale przede wszystkim miały wyzwolić to, co najbardziej istotne w rewolucji – wszelkiego typu perwersje seksualne w takim nowym państwie mają być uznane za dopuszczalne. Okazało się, że nie jest już potrzebna tradycyjna forma rodziny, ochrona życia czy wstyd. De Sade prowadzi ku kolejnej rewolucji, uprawiając apologię samobójstwa, które będzie zburzeniem ostatniej z relacji człowieka – z samym sobą.

¹² Kałużny, „Nierozzerwalność małżeństwa w optyce luterkańskiej”, 69.

¹³ Donatien Alphonse François de Sade, *Filozofia w buduarze albo Libertyńscy nauczyciele. Dialogi przeznaczone do edukacji młodych dziewcząt*, tłum. Marian Skrzypek (Kielce: Wyd. Szumacher, 1998).

¹⁴ Introvigne, „Le origini della Rivoluzione sessuale”, 6; Markus Lipowicz, „«Anty-dekalog» Markiza de Sade’a albo związek między postmodernizacją i dechrystianizacją kultury Zachodu,” *Kultura i Wartości*, nr 3 (2014): 81–106.

Zapowiedzią idei XX-wiecznej rewolucji seksualnej było ukazanie przez de Sade'a tez, dotyczących rozumienia płci w utworze: *Justine ou les Malheurs de la vertu* (1791), którego kontynuacją była książka *Histoire de Juliette, sa sœur* (1800)¹⁵. Markus Lipowicz słusznie uważa, że

na tle destrukcji historycznej ciągłości wartości chrześcijańskich najlepiej wyraża się cała głębia współczesnej dekonstrukcji porządku instytucjonalnego, a także współczesne przejście kultury zachodniej od nowoczesności do ponowoczesności: zmiany w zakresie życia seksualnego, życia rodzinnego, wzorów ról płciowych, hierarchii społecznej przekazu medialnego, twórczości literackiej itp.¹⁶.

Współczesne odejście od Dekalogu jako „uniwersalnie obowiązującego spoiwa kultury zachodniej” zakorzenione jest w zapisach poglądów de Sade'a, które – zdaniem Lipowicza – można uporządkować w związku z tym w formie *Antydekalogu*¹⁷ z następującymi dziesięcioma antyprzykazaniami: przekląć istnienie Boga, przekląć imię Boga, zakazać nabożeństw, wzgardzić rodziną i małżeństwem, tolerować manifestację przemocy i zaakceptować wymarcie ludzkości, wyzwolić popędy z wszelkich ograniczeń instytucjonalnych, akceptować życie jako grę o sumie zerowej, pochwalać fałsz i manipulację, uczynić z kobiety wyłącznie obiekt pożądania, pochwalać pożądanie dóbr materialnych¹⁸.

De Sade postrzegany jest do dzisiaj jako patron wszystkich ruchów lewicowych¹⁹. De Mattei zauważa, że ostatnie dwa stulecia były czasem realizacji większości planów autora *Filozofii w buduarze*, a te niespełnione staną się zapewne rzeczywistością w niedalekiej przyszłości²⁰. Pełna laicyzacja życia małżeńskiego rozpoczęła się przez wprowadzenie rozwodów we Francji w 1792 r., w następstwie traktowania przez konstytucję z 1791 r. małżeństwa jako związku tylko cywilnego, a dopełnieniem była ustawa

¹⁵ Lipowicz, „«Antydekalog» Markiza de Sade'a,” 99–100.

¹⁶ Lipowicz, „«Antydekalog» Markiza de Sade'a,” 100.

¹⁷ Lipowicz, „«Antydekalog» Markiza de Sade'a,” 93.

¹⁸ Lipowicz, „«Antydekalog» Markiza de Sade'a,” 94–99.

¹⁹ Adam Wielomski, „Rewolucja,” w *Encyklopedia „białych plam,”* t. XV, red. A. Winiarczyk i inni, (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne 2005), 252–254.

²⁰ De Mattei, *A History of Revolutions and Their Consequences for the Family*.

z 1803 r., włączona do kodeksu cywilnego Napoleona z 1804 r., utrzymująca laicki system osobowy prawa małżeńskiego²¹.

4. REWOLUCJA BOLSZEWICKA

XIX-wieczne idee socjalizmu, propagowane przez Karola Marksa (1818–1883) i Fryderyka Engelsa (1820–1895), zostały ucieleśnione w czasie rewolucyjnych rozruchów komunistycznych, mających cele polityczne, niosących nowe struktury życia małżeńskiego i rodzinnego. Rewolucjoniści prowadzili na swoim zapleczu zastęp ideologów, którym przewodziły dwie kobiety: Inessa F. Armand (1874–1920), rosyjska komunistka francuskiego pochodzenia, żyjąca w bliskiej relacji z Włodzimierzem Leninem, oraz rosyjska rewolucjonistka Aleksandra M. Kołłontaj (1872–1952)²², które doprowadziły do utworzenia w 1919 r. przy Radzie Komisarzy Ludowych pierwszego na świecie urzędu rządowego do spraw kobiet – *Żenotdieł* (ros. *Женотдел*), którego działalność była zogniskowana wokół zburzenia tradycyjnego modelu życia kobiety, oddanej pracy w domu (powszechnego w Rosji carskiej), na rzecz jej aktywizacji społecznej i zapewnienia nowych praw, np. aborcji, prawa do rozwodu, szerzenia oświaty czy praw robotniczych.

Dwadzieścia lat po tych wydarzeniach komunizm został określony przez Piusa XI w encyklice *Divini Redemptoris* jako ideologia pełna fałszu i błędów, które w szczególny sposób godziły w chrześcijańską *civitas humana*²³. Bezbożność tego systemu, przeciwnego naturalnemu porządkowi moralnemu, objawia się w odrzuceniu wszelkich autorytetów. Małżeństwo jest w tej perspektywie instytucją świecką, niemającą więzów prawno-moralnych. Papież Ratti wskazywał, że błąd komunizmu polegał na zerwaniu

²¹ Piotr Pomianowski, „Rozwód w prawie francuskim w latach 1792–1816,” *Studia Iuridica Lubliniensia* 25, nr 3 (2016): 767–782.

²² Karolina Mendrela, *Zmiany społeczno-polityczne w ZSRR i Federacji Rosyjskiej a społeczna rola i obraz kobiety* (mps, Katowice: Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, 2018).

²³ Pius XI, „Encyklika «Divini Redemptoris» o bezbożnym komunizmie (19.03.1937),” *Acta Apostolicae Sedis* 29 (1937): 65–107.

szczególnej więzi kobiety z rodziną i domem, głoszeniu emancypacji kobiety spod władzy męża, wyrwania jej z życia domowego i wydarcia rodzicom prawa wychowania dzieci, czym miałyby się zająć nowe społeczeństwo komunistyczne²⁴. Po stu latach od krzewienia haseł komunizmu widać, że zbudowane były one na swoistym *Antydekalogu*. Jan Paweł II to zmaganie o „duszę świata” wyraził za pomocą dychotomii – z jednej strony znajduje się Ewangelia i świat wartości, z drugiej antywangelizacja, wyrażająca się w ideologiach różnych systemów totalitarnych²⁵.

Marksistowski program odnowy świata uderzał przede wszystkim w małżeństwo – nierozzerwalny związek mężczyzny i kobiety, a także w samą rodzinę. ZSRR był pierwszym krajem na świecie, który w 1920 r. usankcjonował aborcję, traktując ją niemal jak środek antykoncepcyjny. Wcześniej, już w 1917 r., wprowadzono rozwody korespondencyjne, a hasłem całej kampanii edukacyjnej w tej materii uczyniono słowa: „Miłość jak szklanka wody”. Powstawały Komisariaty Wolnej Miłości, gdzie wręcz nakłaniano obywateli do odbywania przygodnych stosunków seksualnych. Petersburg stał się w 1918 r. miejscem pierwszych w świecie manifestacji naturystów oraz homoseksualistów²⁶. W 1917 r. wprowadzono dekrety *O rozwiązaniu małżeństwa* oraz *O cywilnym małżeństwie, dzieciach i rejestracji małżeństwa*, a rok później zatwierdzono kodeks małżeństwa i rodziny. Skoro każda forma współżycia seksualnego była postrzegana jako sprawa prywatna, to jedynie sytuacja gwałtu czy przymusu mogła podlegać jakiejś karze²⁷.

Depopulacja kraju, gwałtownie nasilające się problemy demograficzne oraz zbyt daleko idąca wolność seksualna zmusiły Stalina do zatrzymania od 1926 r. pochodzącej z rewolucji seksualnej. Nie sprawiło to jednak, że chęć realizacji haseł rewolucyjnych umarła, zaczęto ją przenosić na grunt współpracy z ośrodkami naukowymi w Niemczech. Jeden z tamtejszych uczonych, Magnus Hirschfeld (1868–1935), nazywany „Ein-

²⁴ Pius XI, „Encyklika «Divini Redemptoris» o bezbożnym komunizmie,” nr 11.

²⁵ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci* (Skultura: Ligatur, 2012), 37–41.

²⁶ Marek Czachorowski, „Spuścizna radzieckiej rewolucji seksualnej,” *Ethos*, nr 3(43) (1998): 252–266.

²⁷ Czachorowski, „Spuścizna radzieckiej rewolucji seksualnej,” 254–255.

steinem seksu,” współpracował z moskiewskim Instytutem Marksa-Engelsa i założył w Berlinie *Institut für Sexualwissenschaft* (Instytut Seksuologii, działający w latach 1919–1933). W 1921 r. zorganizował Pierwszy Kongres Reformy Seksualnej, zaś na płaszczyźnie badań do seksuologii wprowadził w 1910 r. termin „transwestytyzm”²⁸. Choć dojście do władzy Adolfa Hitlera przeszkodziło w realizacji wszystkich zamierzeń Hirschfelda, to znaleźli się nowi koryfeusze tych poglądów na kontynencie amerykańskim, gdzie z całą mocą w 1968 r. wybuchła rewolta młodzieżowa, nazwana przez Roberta H. Borka „drugą wojną secesyjną”²⁹.

Do realizowania przewrotu seksualnego w ZSRR przywódcy państwa zaprosili Wilhelma Reicha (1897–1957), studenta Zygmunta Freuda, który w swojej publikacji *Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse* z 1929 r. potwierdził, że to rodzina jest represyjną instytucją społeczną, zaś w imię szczęścia człowieka należy wyzwolić jego seksualność³⁰. Zdaniem Reicha, w wyniku tradycyjnego wychowania dziecko staje się

bojaźliwe, nieśmiałe, posłuszne, zaczyna odczuwać lęk przed autorytetem, w autorytarnym sensie staje się «grzeczne» i «podatne na wychowanie»; zahamowanie to paraliżuje buntownicze siły, każdy żywotny, wolnościowy odruch, obarczając lękiem, przez zakaz myślenia o sprawach płciowych hamując myślenie i powodując niezdolność do krytyki; jej celem jest zatem wytworzenie poddanych dostosowanych do autorytarnego porządku i znoszących go mimo biedy i poniżenia. Wstęp do tego stanowi autorytarne miniaturowe państwo w postaci rodziny³¹.

Swoje kontrowersyjne badania Reich kontynuował w kolejnych wydawnictwach: *Die Sexualität im Kulturkampf: Zur sozialistischen Umstrukturierung des Menschen* (1936 r.), wznowionej w 1945 r. oraz w 1966 r., choć pod zmienionym tytułem: *Die sexuelle Revolution*. Reich afirmował przeżywanie orgazmu jako najwyższego życiowego celu człowieka, który

²⁸ De Mattei, „A History of Revolutions and Their Consequences for the Family”; M. Czachorowski, „Spuścizna radzieckiej rewolucji seksualnej,” 259–260

²⁹ Roszkowski, *Roztrzaskane lustro*, 216–224.

³⁰ Czachorowski, „Spuścizna radzieckiej rewolucji seksualnej,” 261–264.

³¹ Wilhem Reich, *Psychologia mas wobec faszyzmu*, tłum. Ewa Drzazgowska, Magdalena Abraham-Diefenbach (Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2009), 49–50.

jest tłumiony przez religię oraz kapitalistyczną optykę patrzenia na pracę. Wyzwolenie z tego skrępowania jest możliwe zatem przez rewolucję społeczną oraz likwidację religii³².

5. REWOLUCJA SEKSUALNA

Po odrzuceniu przez Stalina idei Reicha, stały się one z czasem niezwykle aktualne, czego przykładem jest „szkoła frankfurcka” (niem. *Frankfurter Schule*), zapoczątkowana już w latach dwudziestych XX w., z jej najbardziej znanym przedstawicielem Herbertem Marcuse (1898–1979) z Instytutu Horkheimera³³. Popularność przyniosły mu dzieła: *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud* z 1955 r. oraz *One-Dimensional Man*³⁴, w których zawarł krytykę systemu kapitalistycznego, korpumpującego pracowników za cenę wyzbycia się marzeń. Podejmował tezy psychologiczne, m.in. Freuda, że nie można mówić o cywilizacji bez represjonowania popędu. Przyczyną stosunków panowania w świecie jest tłumienie erosu, należy zatem wyzwolić „moralność libido” i żyć według zasady przyjemności³⁵. Marcuse formułował postulat powstania nowego rodzaju moralności, nazywanej „moralnością ciała,” a takie wartości jak „czystość moralna, regularność, czystość cielesna i reprodukcja [...] nie należą z natury do żadnej dojrzałej cywilizacji”³⁶.

³² Gabriele Kuby, *Globalna rewolucja seksualna. Likwidacja wolności w imię wolności*, tłum. Dorota Jankowska, Janusz Serafin (Kraków: Wydawnictwo Homo Dei, 2013²), 38–41.

³³ Roszkowski, *Roztrzaskane lustro*, 122–126.

³⁴ Herbert Marcuse, *Eros i cywilizacja*, tłum. Hanna Jankowska, Arnold Pawelski (Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, 1998); Idem, *Człowiek jednowymiarowy: badania nad ideologią rozwiniętego społeczeństwa przemysłowego*, tłum. Stanisław Konopacki et al. (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991).

³⁵ „Życie tu i teraz według zasady przyjemności okazało się czynem rewolucyjnym (!). Kto nie był przekonany do tej drogi zbawienia, był piętnowany jako reakcjonista, rewanzysta, kontrrewolucjonista, zgniły liberał albo zgoła faszysta,” Kuby, *Globalna rewolucja seksualna*, 59.

³⁶ Marcuse, *Eros i cywilizacja*, 205.

Ostatnim z nurtów, godzących w tradycyjną moralność małżeństwa i rodziny, była rewolucja seksualna, której apogeum przypada na 1968 r. Nowe myśli były szerzone podczas prelekcji, konferencji, spotkań, poprzez prowadzenie kosztownych badań naukowych w dziedzinie seksualności, a także na ulicach miast. Uwodzieńskie hasło *Make love not war*, głoszenie jedynej zasady postępowania, jaką był slogan: „Zakazane jest zakazywać,” wszechobecna pochwała pornografii i seksu bez odpowiedzialności, ukazywanie dobrodziejstwa pewnych kierunków filozofii marksistowskiej i psychologii freudowskiej sprawiły, że został zniszczony fundament kultury zachodniej, oparty na rzymskim prawie i chrześcijańskiej moralności. Można powiedzieć, że przyznano tym samym rację Tomaszowi z Akwinu, który o grzechach cielesnych zapisał, że „rozpusta rodzi ślepotę umysłu, która całkowicie przekreśla poznanie dóbr duchowych”³⁷.

Bioetyk Elio Sgreccia podkreśla, że rewolucja kulturowa doprowadziła do objawienia idolatrii ciała kosztem wartości osoby, banalizacji życia seksualnego, które utraciło w konsekwencji wszelkie znaczenie i celowość, gdyż zostało oddzielone od prokreacji i wzajemnego oddania małżonków³⁸. Wśród ideologicznych źródeł rewolucji seksualnej Sgreccia wymienia: libertynizm, pofreudowskie rozumienie seksualności, liberalizm seksualny Reicha i Marcusego, feminizm Simone de Beauvoir, stwierdzenia *Raportu Kinseya* w USA oraz behawioryzm Williama Mastersa i Virginii Johnson³⁹. Gabriele Kuby dodaje do tych źródeł również wiele nurtów politycznych, zwłaszcza Che Guevarę i Mao Tse-tunga⁴⁰.

Do powyższych czynników zewnętrznych, które kształtowały klimat powstania encykliki *Humanae vitae*, należy dodać opis sytuacji wewnątrz Kościoła katolickiego. Podczas obrad Soboru Watykańskiego II, w 1962 r., został opracowany pierwszy schemat konstytucji dogmatycznej o czystości, małżeństwie, rodzinie i dziewictwie. Ostatecznie te kwestie zostały poruszone na kartach konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świe-

³⁷ Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, II–II^{ae}, q. 15, art. 3, tłum. Pius Bełch (Londyn: Veritas, 1966), 116.

³⁸ Elio Sgreccia, *Manuale di bioetica*, t. I: *Fondamenti ed etica biomedica* (Milano: Vita e Pensiero, 2007⁴), 539–540.

³⁹ Sgreccia, *Manuale di bioetica*, 539–540.

⁴⁰ Kuby, *Globalna rewolucja seksualna*, 59.

cie współczesnym *Gaudium et spes* w numerach 47–52 z 1965 r. De Mattei potwierdza, że rewolucja 1968 r. wywarła silny wpływ na Kościół i na społeczeństwo. Jego zdaniem soborowy „zwrot antropologiczny” (wł. *svolta antropologica*) przyczynił się do eksplozji tych nowych trendów⁴¹.

Podobną analizę dziedzictwa rewolucji kulturalnej 1968 r. postawił papież Benedykt XVI w swoich notatkach, opublikowanych w języku niemieckim na łamach czasopisma *Klerusblatt*⁴². Wskazuje on, że głównym celem tej rewolucji było dążenie do powszechnej wolności seksualnej, nieuznającej żadnych norm, w połączeniu nierzadko z agresją. Drugim czynnikiem był – jego zdaniem – upadek katolickiej teologii moralnej, która po Soborze Watykańskim II porzuciła opcję prawa naturalnego na rzecz oparcia tej dyscypliny całkowicie na Piśmie Świętym, co doprowadziło do relatywizacji norm moralnych. Wpłynęło to bardzo mocno na stan seminariów duchownych w Stanach Zjednoczonych Ameryki i Europie Zachodniej w latach 60. XX w. i wiele odejść z kapłaństwa. W dziele seksualizacji społeczeństw zachodnich negatywną rolę odegrały ponadto oparte na zakłamanych badaniach publikacje Kinseya (tzw. *Raport Kinseya*), którego celem było ukazanie widocznych sprzeczności w myśleniu i postępowaniu Amerykanów w dziedzinie seksualności oraz wyzwolenie z represyjnego dziedzictwa kultury chrześcijańskiej na rzecz anarchii seksualnej⁴³. Do tego faktu przyczyniły się także: boom ekonomiczny lat 60. XX w., emancypacja kobiet, pigułka antykoncepcyjna, a przede wszystkim zetknięcie psychoanalizy i marksizmu⁴⁴.

⁴¹ Roberto de Mattei, *Il primo schema sulla famiglia e sul matrimonio del Concilio Vaticano II* (Roma: Edizioni Fiducia, 2015).

⁴² Benedykt XVI, *List o przyczynach kryzysu Kościoła*, tłum. Jan J. Franczak (Kraków: Wydawnictwo AA, 2019). Te notatki nazwano w mediach „ostatnią encykliką” Papieża Emeryta.

⁴³ Por. Judith A. Reisman, Edward W. Eichel, *Kinsey, seks i oszustwo: rzecz o indoktrynacji. Śledztwo w sprawie badań dotyczących ludzkiej seksualności, prowadzonych przez Alfreda C. Kinseya, Wardella B. Pomeroya, Clydea E. Martina i Paula H. Gebharda* (Komórów: Wydawnictwo Antyk, 2002).

⁴⁴ Mary Eberstadt, *Adam i Ewa po pigułce. Paradoksy rewolucji seksualnej*, tłum. Małgorzata Samborska, Kraków: Wydawnictwo AA, 2018).

6. *HUMANAE VITAE* – ZNAK SPRZECIWU

Encyklika *Humanae vitae* została opublikowana przez Pawła VI 25 lipca 1968 r., niemal w czasie samego szczytu rozwoju rewolucji seksualnej, jednak myśl o tym, że Kościół katolicki potrzebował jasnego stanowiska w sprawie antykoncepcji była obecna wiele lat wcześniej. Już encyklika Piusa XI *Casti connubii* z 1930 r. potępiała wszelkie formy sztucznej kontroli urodzeń, a nowe światło na te sprawy miała rzucić Papieska Komisja ds. Rodziny, Zaludnienia i Rozrodczości, utworzona w 1963 r. przez Jana XXIII. Z pewnością Paweł VI wykazał się odwagą, jednak wciąż otwartym pozostaje pytanie, czy treść dokumentu nie została osadzona zbyt mocno w prawnonaturalnym rozumieniu norm moralnych bez dostatecznego uwypuklenia personalistycznego patrzenia na więź małżonków.

Nowe światło na okoliczności powstania dokumentu rzucają badania Gilfredo Marengo, oparte na analizie udostępnionych z archiwów watykańskich akt dotyczących *Humanae vitae*⁴⁵. Rzetelne studium w dziedzinie okoliczności eklezjalnych publikacji encykliki zawarte jest w książce Pawła Gałuszki, który udowadnia, jaki był wpływ myśli środowiska krakowskiego wraz z ówczesnym arcybiskupem Karolem Wojtyłą oraz opracowanego przez nich tekstu *Memoriału krakowskiego* na kształtowanie się dokumentu papieskiego⁴⁶. W *Przedmowie* do książki Livio Melina stwierdza:

Pokonując bowiem ograniczenia wynikające z przeciwstawienia między tradycyjnym ujęciem naturalnoprawnym i legalistycznym a jednostronnością personalizmu spirytualistycznego, oderwanego od natury – z których to ujęć żadne z osobna nie potrafiło w pełni uwzględnić ani pozytywnej wartości seksualności małżeńskiej, w przypadku tego pierwszego, ani osobowego charakteru prokreacji, w przypadku drugiego – wizja zaproponowana przez Wojtyłę pokazuje, że pełna wierność tradycji doktrynalnej Kościoła

⁴⁵ Gilfredo Marengo, *La nascita di un'enciclica. „Humanae vitae” alla luce degli Archivi Vaticani* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2018).

⁴⁶ Paweł S. Gałuszka, *Karol Wojtyła i „Humanae vitae”. Wkład arcybiskupa krakowskiego i grupy polskich teologów w encyklikę Pawła VI* (Warszawa: Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego, 2018).

może być całkowicie zachowana, a nawet radykalnie uzasadniona, właśnie dzięki nowemu, personalistycznemu zrozumieniu miłości małżeńskiej⁴⁷.

Potwierdza to także Benedykt XVI, świadek powstawania dokumentu papieża Pawła VI:

W mojej ówczesnej sytuacji oraz kontekście myśli teologicznej, którą uprawiałem, *Humanae vitae* stanowiła trudny tekst. Oczywiście podano w niej istotne stwierdzenia, ale sposób argumentacji był dla nas wówczas, również i dla mnie, niezadowolający. Poszukiwałem szerszego, antropologicznego spojrzenia. Natomiast papież Jan Paweł II uzupełnił prezentowane w niej ujęcie naturalnoprawne wizją personalistyczną⁴⁸.

Dyskusja o encyklice *Humanae vitae* nie zakończyła się w okresie po rewolucji seksualnej. Debata na temat prawa naturalnego i norm moralnych trwa w Kościele katolickim od wielu lat. Wydaje się, że dziedzictwo encykliki Pawła VI z 1968 r. oraz rozumienie rewolucji kulturowej tamtego czasu będzie przez najbliższe dziesięciolecia przedmiotem ożywionej dyskusji wśród wyznawców Chrystusa w Kościele katolickim.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI. *List o przyczynach kryzysu Kościoła*, tłum. Jan J. Franczak. Kraków: Wydawnictwo AA, 2019.
- Czachorowski, Marek. „Spuścizna radzieckiej rewolucji seksualnej.” *Ethos* nr 3(43) (1998): 252–266.
- De Mattei, Roberto. *Krzyżowiec XX wieku – Plinio Corrêa de Oliveira*, tłum. Jerzy Wolak. Kraków: Fundacja Instytut Edukacji Społecznej i Religijnej im. ks. Piotra Skargi, 2004.
- De Mattei, Roberto. *Il primo schema sulla famiglia e sul matrimonio del Concilio Vaticano II*. Roma: Edizioni Fiducia, 2015.
- De Mattei, Roberto. „A History of Revolutions and Their Consequences for the Family.”

⁴⁷ Gałuszka, Karol Wojtyła i „*Humanae vitae*,” 11.

⁴⁸ Peter Seewald, *Benedykt XVI. Ostatnie rozmowy*, tłum. Jacek Jurczyński (Kraków: Dom Wydawniczy Rafael, 2016), 186–187.

- <http://voiceofthefamily.com/roberto-de-mattei-a-history-of-revolutions-and-their-effects-on-the-family/> (dostęp: 30.05.2025).
- Eberstadt, Mary. *Adam i Ewa po pigułce. Paradoksy rewolucji seksualnej*, tłum. Małgorzata Samborska. Kraków: Wydawnictwo AA, 2018.
- Gałuszka, Paweł S. *Karol Wojtyła i „Humanae vitae”. Wkład arcybiskupa krakowskiego i grupy polskich teologów w encyklikę Pawła VI*. Warszawa: Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego, 2018.
- Introvigne, Massimo. „Le origini della Rivoluzione sessuale.” *Cristianità* 7, nr 54 (1979): 4–8.
- Jan Paweł II. *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*. Skultuna: Ligatur, 2012.
- Kałużny, Tadeusz. „Nierozzerwalność małżeństwa w optyce luterkańskiej.” *Symposium* 14, nr 1 (2010): 61–74.
- Kobyliński, Andrzej. „Wpływ współczesnej rewolucji antropologicznej na rozumienie małżeństwa i rodziny.” *Studia Theologica Varsaviensia* 53, nr 1 (2015): 11–36.
- Kopaliński, Władysław. *Słownik mitów i tradycji kultury*. Warszawa: „Rytm,” 2003.
- Kuby, Gabriele. *Globalna rewolucja seksualna. Likwidacja wolności w imię wolności*, tłum. Dorota Jankowska, Janusz Serafin. Kraków: Wydawnictwo Homo Dei, 2013².
- Lipowicz, Markus. „«Antydekalog» Markiza de Sade’a albo związek między postmodernizacją i dechrystianizacją kultury Zachodu.” *Kultura i Wartości*, nr 3 (2014): 81–106.
- Marcuse, Herbert. *Człowiek jednowymiarowy: badania nad ideologią rozwiniętego społeczeństwa przemysłowego*, tłum. Stanisław Konopacki et al. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991.
- Marcuse, Herbert. *Eros i cywilizacja*, tłum. Hanna Jankowska, Arnold Pawelski. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, 1998.
- Marengo, Gilfredo. *La nascita di un’enciclica. „Humanae vitae” alla luce degli Archivi Vaticani*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2018.
- Mendrela, Karolina. *Zmiany społeczno-polityczne w ZSRR i Federacji Rosyjskiej a społeczna rola i obraz kobiety*, mps. Katowice: Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, 2018.
- Oliveira, Plinio Corrêa de. *Rewolucja i kontrrewolucja*, tłum. S. Olejniczak. Kraków: „Arcana,” 2012.
- Pius XI. „Encyklika «Divini Redemptoris» o bezbożnym komunizmie (19.03.1937).” *Acta Apostolicae Sedis* 29 (1937): 65–107.
- Podzielny, Janusz. *Wizja małżeństwa w świetle ewangelickiej etyki teologicznej*. Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2011.
- Pomianowski, Piotr. „Rozwód w prawie francuskim w latach 1792–1816.” *Studia Iuridica Lubliniensia* 25, nr 3 (2016): 767–782. DOI: <https://doi.org/10.17951/sil.2016.25.3.767>.
- Reich, Wilhelm. *Psychologia mas wobec faszyzmu*, tłum. Ewa Drzazgowska, Magdalena Abraham-Diefenbach. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2009.
- Reisman, Judith A.; Eichel, Edward W. *Kinsey, seks i oszustwo: rzecz o indoktrynacji. Śledztwo w sprawie badań dotyczących ludzkiej seksualności, prowadzonych przez Alfreda*

- C. Kinseya, Wardella B. Pomeroya, Clyde E. Martina i Paula H. Gebharda. Komo-
rów: Wydawnictwo Antyk, 2002.
- Roszkowski, Wojciech. *Roztrzaskane lustro. Upadek cywilizacji zachodniej*. Kraków:
Biały Kruk, 2019.
- Sade, Donatien Alphonse François de. *Filozofia w buduarze albo Libertyńscy nauczycie-
le. Dialogi przeznaczone do edukacji młodych dziewcząt*, tłum. Marian Skrzypek.
Kielce: Wyd. Szumacher, 1998.
- Seewald, Peter. *Benedykt XVI. Ostatnie rozmowy*, tłum. Jacek Jurczyński. Kraków: Dom
Wydawniczy Rafael, 2016.
- Sgreccia, Elio. *Manuale di bioetica*, t. I: *Fondamenti ed etica biomedica*. Milano: Vita
e Pensiero 2007⁴.
- Sweeney, Conor. „Rivoluzione sessuale.” W *Dizionario su sesso, amore e fecondità*, red. José
Noriega, René i Isabelle Ecochard, 839–844. Siena: Cantagalli, 2019.
- Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, II–II^{ae}, tłum. Pius Bełch. Londyn: „Veritas” 1966.
- Wielomski, Adam. „Rewolucja.” W *Encyklopedia „białych plam,”* t. XV, red. A. Winiarczyk
i inni, 252–254. Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2005.